

مصائب نسل شهریه پرداز

افزایش شهریه دانشگاه‌ها در سال تحصیلی ۱۴۰۴ برای ورودی‌های جدید و قدیم، بار دیگر بحث آموزش عالی شهریه‌پرداز و ارتباط آن با عدالت آموزشی را در مرکز توجه قرار داده است

▲ ن. ق، دانشجوی رشته فلسفه برای تأمین هزینه علاوه بر تحصیل، به کار در تئاتر مشغول است

با نزدیک شدن به آغاز سال تحصیلی، خبر افزایش شهریه دانشگاه‌ها پیش از رنگ نخست کلاس‌ها منتشر شد. داریوش جاوید، معاون توسعه و مدیریت منابع دانشگاه آزاد اسلامی، اعلام کرده که شهریه رشته‌های غیرپزشکی در مقطع کارشناسی بین ۲۰ تا ۳۵ درصد، در کارشناسی ارشد ۱۵ تا ۲۰ درصد و در دکترای تخصصی ۱۰ تا ۱۵ درصد بیشتر خواهد شد. این موج گرانی به دانشگاه‌های علوم پزشکی نیز رسیده است؛ جایی که بر اساس مصوبه هیأت امنای دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، شهریه پزشکی برای ورودی‌های جدید به ۱۶۰ میلیون تومان در سال رسیده و نسبت به سال گذشته رشدی ۲۴۷ درصدی داشته است. دندانبپزشکی با ۱۷۰ میلیون تومان و داروسازی با ۱۴۵ میلیون تومان در سال نیز در صدر رشته‌های پرهزینه قرار گرفته‌اند. مسئولان افزایش هزینه‌های جاری دانشگاه‌ها، رشد بیش از ۳۰ درصدی حقوق کارکنان و کسری بودجه بیمارستان‌های آموزشی را از عوامل اصلی این جهش می‌دانند؛ تورم ۴۲.۴ درصدی مرداد ۱۴۰۴ هم بر این تصمیم‌هایی تأثیر نبوده است.

از آموزش رایگان تا اقتصاد آموزش

سیاست‌گذاری آموزش عالی در ایران پس از انقلاب در دو مسیر هم‌زمان پیش رفت: دانشگاه‌های دولتی با پذیرش رایگان و نهادهای غیردولتی یا شهریه‌پرداز. نقطه عطف این روند در سال ۱۳۶۱ با تأسیس دانشگاه آزاد اسلامی رقم خورد؛ نهادی که با اتکا به شهریه دانشجویان و بدون وابستگی مستقیم به بودجه دولت، ظرفیت پذیرش را افزایش داد و الگویی تازه از آموزش عالی شهریه‌محور را

شهریه برخی رشته‌ها در مقاطع مختلف پردیس‌های خودگردان		
مقطع	نام رشته و دانشگاه	شهریه تمام‌شده (میلیون تومان)
کارشناسی	مهندسی کامپیوتر دانشگاه صنعتی شریف	۸۵۰
کارشناسی ارشد	مهندسی کامپیوتر گرایش نرم‌افزار صنعتی شریف	۶۷۶
کارشناسی	مهندسی کامپیوتر دانشگاه تهران	۴۴۹
کارشناسی ارشد	مهندسی کامپیوتر دانشگاه تهران	۱۲۸
دکتری	رشته‌های علوم انسانی و رفتاری دانشگاه تهران	۳۵۹
کارشناسی	مهندسی کامپیوتر امیرکبیر	۴۴۶
کارشناسی ارشد	مهندسی صنایع گرایش بهینه‌سازی سیستم‌ها امیرکبیر	۱۷۱
دکتری	مهندسی صنایع گرایش بهینه‌سازی سیستم‌ها امیرکبیر	۵۶۰
کارشناسی ارشد	مهندسی نرم‌افزار علم و صنعت	۱۴۷
دکتری	مهندسی صنایع گرایش بهینه‌سازی سیستم‌ها علم و صنعت	۴۶۸
-	پزشکی دانشگاه تربیت مدرس	۵۴۳
دکتری	علوم انسانی، حقوق، مدیریت و اقتصاد تربیت مدرس	۳۲۴
دکتری	مرتبط با سایر دانشکده‌ها به‌جز دانشکده علوم پزشکی دانشگاه تربیت مدرس	۳۹۸
-	پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی	۹۶۰

تثبیت کرد. از دهه ۶۰ به بعد، این ترکیب دوگانه در آموزش عالی ایران جا افتاد و نقش شهریه در تراز مالی دانشگاه‌ها پررنگ‌تر شد.

در دهه ۸۰ ایده پردیس‌های بین‌المللی یا خودگردان در دانشگاه‌های دولتی شکل گرفت. این مراکز با هدف رسمی کردن پذیرش دانشجوی شهریه‌پرداز در دل ساختار دولتی و با تبلیغاتی چون ارتقای ارتباطات علمی خارجی، جذب دانشجویان بین‌المللی و تدریس به زبان‌های خارجی تأسیس شدند. پردیس‌های کیش و ارس دانشگاه تهران و پردیس‌های دانشگاه‌های شریف و شهید بهشتی از نمونه‌های شاخص این طرح بودند. پذیرش دانشجویان دوره‌ها از مسیر کنکور سراسری یا آزمون اختصاصی و تحت نظارت سازمان سنجش انجام می‌شد و به همین دلیل به دانشجویان آن‌ها عنوان «روزانه شهریه‌پرداز» داده شد. با گذشت زمان اما اهداف اولیه محقق نشد. نه دانشجویی خارجی جذب شد، نه زبان تدریس تغییر کرد و نه ارتباطات علمی معناداری پدید آمد. در عوض این مراکز به پایگاه پذیرش دانشجویان ایرانی شهریه‌پرداز بدل شدند. بسیاری از آن‌ها حتی از امکانات دولتی استفاده کردند و با کاهش ظرفیت دوره‌های عادی، جای بیشتری برای دانشجویان پولی باز شد. در نهایت نام «بین‌الملل» جای خود را به «خودگردان» داد و این پردیس‌ها به منبع درآمدی مهمی برای دانشگاه‌ها تبدیل شدند. تا مرداد ۱۳۹۲، مجوز تأسیس ۴۰ پردیس خودگردان برای دانشگاه‌های مادر صادر شد؛ امری که به روشنی نشان می‌داد شهریه‌محوری نه یک مسیر فرعی، بلکه یکی از ستون‌های اصلی تأمین مالی آموزش عالی در ایران شده است.

تغییرات شهریه ۱۴۰۴

اواسط شهریور خبرهایی درباره افزایش شهریه ثابت دانشجویان ورودی قبل منتشر شد. با این حال، محمد قربانی گلشن‌آبادی، سخنگوی دانشگاه آزاد، در گفت‌وگویی اعلام کرد که شهریه ثابت برای دانشجویان سنوات مجاز تغییری نکرده و آنچه افزایش یافته، شهریه متغیر دانشجویان سنوات گذشته است که حدود ۲۳ درصد رشد داشته است. نیما، بازیگر تئاتر و دانشجوی یک دانشگاه غیرانتفاعی، نمونه‌ای از این فشار مالی است. او می‌گوید: شهریه این ترم برای ۱۰ واحد، ۲۹ میلیون تومان شده؛ رقمی که ۹ میلیون بیش از ترم قبل است. به گفته او، اعتراض دانشجویان هم به جایی نرسید و همگی ناچار به پرداخت شدند. او اکنون به مرحله پایان نامه نزدیک است و می‌داند هزینه‌ای نزدیک به ۵۰ میلیون تومان در پیش دارد، در حالی که دانشگاه او نه وام می‌دهد، نه تحت پوشش صندوق رفاه دانشجویی قرار دارد.

نیما برای تأمین این مخارج ناچار است روزانه لباس عروسی بپوشد و در مدارس نمایش اجرا کند. پشت این چهره نمایشی، ذهنی پر از دغدغه نشسته؛ دانشجویی که برای تسویه شهریه از هر کاری دریغ نمی‌کند.

دانشگاه‌های شهریه‌پرداز از یک‌سو مسیر تحصیل را برای جوانان باز کرده‌اند اما از سوی دیگر، بار مالی سنگینی را بر دوش آن‌ها گذاشته‌اند.

برندهای پول‌ساز

تحصیل در دانشگاه‌های برتر ایران همواره آرزوی جوانان بوده است؛ تهران، شریف، شهید بهشتی و علامه، مقصدی برای رتبه‌های برتر از سراسر کشور. زمانی این فرصت حتی به داوطلبان مناطق دور دست هم می‌رسید، اما اکنون مدارس خاص و کلاس‌های کنکور، بخش عمده رتبه‌های برتر را در اختیار گرفته‌اند. برای آن‌هایی که رتبه لازم را کسب نمی‌کنند، راه تحصیل تنها از طریق پرداخت شهریه‌های بالا در پردیس‌های خودگردان باز است. این پردیس‌ها با استفاده از نام دانشگاه‌های بزرگ، به تدریج شانس دانشجویان بدون توان مالی را کاهش داده‌اند.

امسال شهریه پردیس‌های خودگردان دانشگاه‌های دولتی ۴۰ درصد افزایش داشته است. این نشان‌دهنده وابستگی بیشتر دانشگاه‌های دولتی به درآمد شهریه‌پردازان است؛ پردیس‌های خودگردان اکنون ۱۸ درصد از بودجه این دانشگاه‌ها را تأمین می‌کنند.

جایگاه عدالت آموزشی

سیاست‌گذاری آموزشی یکی از ارکان حیاتی توسعه هر جامعه است، زیرا کیفیت تحصیل و دسترسی به آموزش بر مسیر علوم، فناوری و بازار کار تأثیر مستقیم دارد. اگر دانش‌آموزان و دانشجویان فرصت برابر تحصیلی نداشته باشند، نابرابری‌ها کل جامعه را متاثر می‌کند. استوار کردن آموزش عالی بر پایه شهریه، یکی از مهم‌ترین عوامل تشدید نابرابری و کاهش عدالت آموزشی است. براساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس، شهریه‌محوری از چند مسیر نابرابری را تقویت می‌کند. خانواده‌هایی که توان مالی دارند می‌توانند برای فرزندان خود رشته‌ها و دانشگاه‌های بهتر را خریداری کنند، در حالی که خانواده‌های کم‌درآمد از این امکان محروم‌اند. پردیس‌ها و رشته‌های شهریه‌محور امکانات رفاهی و آموزشی متفاوتی ارائه می‌دهند که تفاوت کیفیت آموزش را تشدید می‌کند. این مرکز گزارش داده که حداقل ۲۰ درصد دانشجویان و نزدیک به ۵۵ درصد رتبه‌های کشوری زیر ۳۰۰ و ۵۰ درصد رتبه‌های زیر ۱۰ هزار از دو دهک بالای درآمدی هستند، در حالی که سهم دو دهک پایین تنها ۳ و ۵ درصد است. مقایسه با داده‌های شورای عالی انقلاب فرهنگی نشان می‌دهد سهم دهک‌های ۱ و ۲ از رتبه‌های برتر افزایش اندکی داشته، اما شکاف دهک‌های بالا و پایین همچنان بزرگ است. دانشگاه‌های رایگان دولتی نابرابری کمتری نسبت به دانشگاه‌های شهریه‌پرداز دارند و سیاست شهریه رایگان اثر مثبت کاهش بی‌عدالتی را نشان می‌دهد. همچنین، پژوهش مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی در ۱۴۰۳ نشان می‌دهد هزینه آموزش عالی طی پنج سال بیش از ۳۰۰ درصد رشد داشته و سهم آن از درآمد خانوارهای کم‌درآمد تا ۳۰ درصد است، فشار اقتصادی شدیدی ایجاد می‌کند. بانک مرکزی نیز در بولتن نیمه اول ۱۴۰۴ رشد نامتنااسب هزینه آموزش عالی را گزارش کرده که ۴۰ درصد بالاتر از نرخ تورم عمومی است و کاهش ۱۵ درصدی ثبت‌نام در دانشگاه‌های غیردولتی نسبت به سال قبل نشان‌دهنده کاهش توان مالی خانوارهاست. این داده‌ها تأکید می‌کنند که شهریه‌محوری و افزایش هزینه‌های تحصیل بدون سیاست‌های حمایتی، عدالت آموزشی را به خطر می‌اندازد و برای جلوگیری از تشدید نابرابری، نیازمند اصلاحات هدفمند و حمایت از دهک‌های کم‌درآمد هستیم.

بررسی موقعیت دانشگاه‌های شهریه‌پرداز نشان می‌دهد که آن‌ها با دور شدن از کارکردهای اصلی خود، عدالت آموزشی را زیر سؤال برده‌اند. به اعتقاد متخصصان دانشگاه دانه‌ای از زنجیر موفقیت یک جامعه است که اگر گسسته شود، ابعاد دیگر را نیز با چالش مواجه می‌کند. به همین منظور برای دستیابی به تعادل در آموزش عالی و تأمین تحصیل برای همه در پیش گرفتن سیاست‌هایی تازه و عدالت‌محور ضرورت دارد.

بررسی موقعیت دانشگاه‌های شهریه‌پرداز نشان می‌دهد که آن‌ها با دور شدن از کارکردهای اصلی خود، عدالت آموزشی را زیر سؤال برده‌اند. به اعتقاد متخصصان دانشگاه دانه‌ای از زنجیر موفقیت یک جامعه است که اگر گسسته شود، ابعاد دیگر را نیز با چالش مواجه می‌کند. به همین منظور برای دستیابی به تعادل در آموزش عالی و تأمین تحصیل برای همه در پیش گرفتن سیاست‌هایی تازه و عدالت‌محور ضرورت دارد.

درصد افزایش شهریه دانشجویان در نیم‌سال اول سال تحصیلی ۱۴۰۴-۱۴۰۵ نسبت به سال قبل	
میزان افزایش شهریه مقطع کارشناسی	۲۵-۳۵ درصد
میزان افزایش شهریه مقطع کارشناسی ارشد	۱۵-۲۰ درصد
میزان افزایش شهریه مقطع دکتری تخصصی (غیرپزشکی)	۱۰-۱۵ درصد
میزان افزایش شهریه مقطع دکتری تخصصی (علوم پزشکی)	۵-۱۰ درصد
میزان افزایش شهریه مقطع دکتری عمومی (پزشکی، دندانبپزشکی، داروسازی و دامپزشکی)	۱۵ درصد

یادداشت
O P I N I O N

احسان اکراfi

عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

دانشگاه‌های پولی و آپارتاید علمی

دانشگاه‌های پولی در ابتدا با این هدف تأسیس شدند که عدالت آموزشی برقرار شود و امکان تحصیل برای طیف گسترده‌تری از افراد جامعه فراهم آید. قرار بود این مراکز مکمل دانشگاه‌های دولتی باشند و ظرفیت‌های تازه‌ای در اختیار اقشار مختلف قرار دهند. اما آنچه در عمل اتفاق افتاد با اهداف اولیه فاصله‌ای جدی دارد. رشد قارچ گونه مؤسسات شهریه‌پرداز، پردیس‌های خودگردان و دانشگاه‌های به اصطلاح بین‌المللی، نه تنها عدالت آموزشی را محقق نکرد، بلکه کیفیت آموزش عالی را به شدت کاهش داد. در واقع حلقه مفقوده آموزش عالی ما که کیفیت بود، به جای ترمیم، بیش از قبل خدشه دار شد. امروز ضعف کیفیت بیش از هر زمان دیگری محسوس است. بسیاری از دانشجویانی که از این مراکز فارغ التحصیل می‌شوند، اگر چه از نظر مدرک در مقاطع بالای تحصیلی قرار دارند، اما به لحاظ علمی و مهارتی در سطح مطلوب نیستند. این شکاف، مفهوم عدالت آموزشی را به حاشیه رانده و انحرافی جدی در مسیر علمی کشور ایجاد کرده است. اصل ماجرا آن بود که دانشگاه‌های پولی فرصتی برای همه باشند؛ نه امتیازی برای گروهی خاص. اصل سسی قانون اساسی نیز بر فراهم‌سازی امکانات آموزشی برابر برای همه شهروندان تأکید دارد. اما در عمل، سیاست‌گذاری‌ها باعث شد این دانشگاه‌ها بیشتر در خدمت اقشار مرفه قرار گیرند. کسانی که توان مالی داشتند، راحت‌تر وارد آموزش عالی شدند، در حالی که اقشار متوسط و ضعیف همچنان با موانع روبه‌رو ماندند. بدین ترتیب، به جای عدالت آموزشی، شاهد شکل‌گیری نوعی تبعیض علمی یا به تعبیر درست‌تر آپارتاید آموزشی شدیم؛ جایی که دسترسی به آموزش با کیفیت به شدت طبقاتی شد. از نگاه دغدغه‌مند، مسأله اساسی این است که دانشجو احساس نکند تنها با انباشت مدرک می‌تواند وارد بازار کار شود. باید این باور در تصمیم‌گیران شکل گیرد که اشتغال و شایستگی لزوماً با مدرک تحصیلی بالاتر پیوند نخورده است. آنچه نیاز داریم، ایجاد اشتغال‌پذیری است. بدین معنا که در همان مقطع کارشناسی، آموزش مهارت‌محور جدی گرفته شود. لازم است برنامه‌های درسی بازنگري شده و بخش عمده‌ای از سرفصل‌ها به آموزش مهارت، پژوهش و کار عملی اختصاص یابد. وقتی از مهارت‌سخن می‌گوییم، منظور تنها توانایی‌های فنی نیست؛ بلکه مجموعه‌ای از صلاحیت‌ها، نگرش‌ها و شایستگی‌های فردی است. دانشجو باید در دوره کارشناسی آق‌در توانمند شود که بتواند با تکیه بر دانش و مهارت خود وارد بازار کار شود، نه اینکه تصور کند برای هر موقعیت شغلی باید تا مقطع دکتر ادامه دهد و هزینه‌های گزاف بپردازد. بنابراین ارتقای کیفیت در دوره کارشناسی یک ضرورت است. باید استادان توانمند را به این مقطع آورد و از تمرکز آنان بر دوره‌های ارشد و دکتر اکاست. این رویکرد البته نباید محدود به دانشگاه بماند. تحقق عدالت آموزشی نیازمند آغاز از پایه‌های آموزش و پرورش است. اگر از همان دوره ابتدایی به کیفیت و عدالت توجه کنیم، در آینده نسلی از کنشگران علمی و اجتماعی توانمندتر خواهیم داشت. دولت نیز در این مسیر نقش کلیدی دارد و باید سیاست‌گذاری‌های خود را بر تقویت ریشه‌های آموزش متمرکز کند.

“

افزایش نجومی

شهریه‌ها

فشار اقتصادی

شدیدی بر

دانشجویان

و خانواده

هایشان وارد

کرده است؛

بسیاری برای

تأمین هزینه

تحصیل

مجبور به کار

همزمان با

درس شده‌اند

و شکاف میان

دهک‌های

بالای درآمدی

و کم‌درآمد

به شدت

گسترده‌تر

شده و این

یعنی تهدیدی

جدی برای

عدالت

آموزشی و

فرصت برابر

تحصیلی در

کشور